

ІСТОРІОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930 (4 УКР)Я73; 94 (477)

Ярослав Калакура

ЗАРУБІЖНИЙ СВІТ У ВИМІРІ НОВІТНЬОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті з'ясовуються провідні тенденції дослідження зарубіжної історії в українській історіографії доби незалежності України. Розглядаються найважливіші праці істориків, наукових осередків та історичних шкіл із всесвітньої історії, аналізуються основні напрями досліджень і тематика студій у контексті українського бачення проблеми. Виокремлено низку вузьких місць, прогалин і сформульовано ряд актуальних завдань подальшого вивчення зарубіжного світу.

Ключові слова: українська історіографія, всесвітня історія, зарубіжний світ, історіографічний процес, тенденції історіографії, напрями досліджень, осередки всесвітньої історії.

До провідних традицій української історіографії, започаткованих в добу княжих та козацьких літописів, розвинутих у часи В. Антоновича, М. Грушевського, М. Драгоманова, І. Франка, Лесі Українки, А. Кримського, І. Крип'якевича та ін., належить те, що вона не обмежувалася лише своїми етнічними проблемами, її завжди цікавили і цікавлять інші народи, і не тільки сусідні. Доказом цього є діяльність знакового фундатора української національної історіографії, видатного історика і державного діяча Михайла Грушевського. Паралельно зі створенням багатотомної "Історії України-Руси" він підготував і в 1919 р. оприлюднив "Всесвітню історію в короткому викладі" у 2 томах, зазначивши, що "Всесвітня історія... все більше хоче бути історією всього людства, а не тільки деяких вибраних народів" [1, с. 4]. Як зазначають грушевськознавці, вчений виходив з того, що осмислити цілісність українського історичного процесу, включаючи культурний, політичний, релігійний, економічний, соціальний та освітній розвиток, можна лише в контексті світового історичного процесу [2, с. 14].

Принципово новий етап підвищеного, порівняно з радянським періодом, інтересу української історіографії до історії зарубіжних країн пов'язаний із відновленням державної незалежності України. За минуле 20-річчя опубліковано великий масив якісно нових узагальнюючих і монографічних праць, наукових статей, навчальних посібників з цієї проблематики (майже 10 тис. назв). За авторськими підрахунками, захищено більше 80 докторських і 500 кандидатських дисертацій із всесвітньої історії та міжнародних відносин. Це й диктує доцільність історіографічного осмислення напрацювань українських істориків, підведення підсумків та окреслення перспективних напрямів подальших студій з історії зарубіжного світу.

Важливість і актуальність поставленої проблеми зумовлюється низкою чинників, зокрема: а) набуттям Україною статусу повноправного суб'єкта міжнародного права, зрослими масштабами і новою якістю її дипломатії та зовнішньої політики, науковим підґрунтям якої виступає дослідження історії зарубіжжя і досвіду міжнародних відносин; б) інтеграцією української історіографії у світовий історіографічний простір і необхідністю долучення українських істориків до досліджень всесвітньої історії; в) зміною методологічних орієнтирів українських істориків, їх відходом від партійно-класового трактування світового історичного процесу і міжнародних відносин; г) потребами суспільства мати своє, українське бачення історії зарубіжних країн і не лише сусідніх. І, нарешті, внесок українських істориків у дослідження історії зарубіжного світу ще не отримав системного висвітлення в наявних

історіографічних публікаціях, хоча маємо низку аналітичних і оглядових праць, автори яких Л. Алексієвець, З. Баран, С. Віднянський, Л. Зашкільняк, Г. Кипаренко, А. Козицький, А. Кудряченко, С. Мовчан, С. Сирота та ін. [3] торкнулися важливих методологічних питань сучасного історіографічного процесу в Україні та за рубежом, стану дослідження в українській історіографії проблем всесвітньої історії, історії регіонів і окремих країн.

З-поміж оприлюднених історіографічних студій виділяються ґрунтовні розвідки С. Віднянського щодо діяльності наукових осередків і наукових шкіл, а також проблематики досліджень українських істориків із всесвітньої та європейської історії [4]. Цікаві спостереження і зауваги стосовно проблематики досліджень, у тому числі дисертаційних, із всесвітньої історії в сучасній Україні, їх періодизації та методології, досягнень та упущень висловив на сторінках “УІЖу” А. Кудряченко [5]. Зважаючи на важливість даного контексту, автор цих рядків доповнив нове видання свого лекційного курсу “Українська історіографія” підрозділом “Проблеми всесвітньої історії очима українських істориків” і опублікував декілька оглядів [6]. Вітчизняному досвіду цивілізаційного підходу до дослідження всесвітньої історії присвячений третій розділ монографії В. Гончаревського [7]. Важливі питання аналізу світового історичного процесу з погляду його цивілізаційного трактування порушив В. Косміна [8].

Актуальними видаються мета і завдання пропонованої статті, які полягають у тому, щоб із урахуванням оприлюднених розвідок систематизувати новітні надбання українських істориків про зарубіжний світ, у тому числі й ті, що не розглядалися в попередніх публікаціях, виокремити провідні тенденції нарощування знань із всесвітньої історії з позицій українознавчого виміру і власних оцінок, проаналізувати проблематику досліджень історії країн Європи, Америки, Азії та Африки, виявити деякі вузькі місця і прогалини в українській історіографії та окреслити низку перспективних напрямів подальших студій.

Пристаючи до реалізації поставленої мети, варто, передусім, з'ясувати окремі термінологічні поняття, вказати на особливості і тенденції новітньої української історіографії у світлі сучасного історіографічного процесу, визначити місце в ньому інтелектуального потенціалу істориків України і висловити ряд попередніх застережень. Насамперед необхідно дати відповідь на питання, що розуміють під **новітньою українською історіографією**? Більшість дослідників пов'язує з цим поняттям розвиток історичних знань в умовах незалежності України на засадах принципово нової історіографічної ситуації та методологічної переорієнтації пострадянських науковців і зусиллями молодого покоління дослідників. Новітня українська історіографія виступає як національний компонент сучасної світової історичної науки, що представляє собою досить складну і розгалужену, а водночас і цілісну систему знань. У ній важливе місце посідають: загальна історія світу, історія окремих континентів: Європи, Азії, Америки, Африки; історія окремих регіонів або груп народів: історія слов'ян, арабських народів, народів Сходу, Латинської Америки та ін.; історія окремих держав і народів (Німеччини, Франції, Польщі, України, Китаю, Японії і т.д.); історія окремих епох: стародавнього світу, середньовіччя, нового і новітнього часу; історія певних сфер суспільного розвитку, як, наприклад, світового і регіонального господарства, культури, релігії, військової справи та воєн, дипломатії і міжнародних відносин тощо. Крім того, до структури світової історичної науки відносять її спеціальні галузі та дисципліни, зокрема, історіософію, історіографію, джерелознавство, геральдику, сфрагістику та ін. Усі ці сегменти, взяті разом, синтезують і утворюють цілісну систему знань про історію світу, історію всього людства, в тому числі й про Україну і світове українство, про розвиток світової історичної науки та її складових. Принципи системності й українознавчого бачення проблем спонукають дослідників пам'ятати й про інші компоненти системи, зокрема про вплив міждержавних і міжетнічних чинників на історію українських діаспор у різних країнах світу. На шляхах послідовного дотримання цих принципів можна досягнути український контекст цілісності історії світу в його багатоманітності, виявити проблеми, що потребують розв'язання на міждержавному та міждисциплінарному рівнях. Зрештою, завдяки цьому історія України інтегрується у всесвітню історію як цілісність, що своєю чергою відкриває

додаткові можливості для поглибленого осмислення українського бачення історії зарубіжного світу, для формування повноцінної історичної свідомості українського суспільства. Забігаючи наперед, зазначимо, що переважна більшість праць українських дослідників, задекларованих як “всесвітня історія”, фактично не містять української складової і можуть бути віднесені до *досліджень із зарубіжної історії*.

Більш як за два десятиріччя державної незалежності України значно розширилися масштаби вітчизняних досліджень із всесвітньої історії, окреслилися нові підходи до історії зарубіжних країн у часовому і просторовому вимірах, починаючи від антикознавства, візантиністики, медієвістики й закінчуючи новою та новітньою історією. Відомо, що давня традиція української історіографії була перервана в радянські часи, коли дослідження всесвітньої історії та міжнародних відносин зосереджувалися здебільшого в Москві і, частково, в Ленінграді. У Києві в рамках академічного Інституту історії функціонував відділ з історії лише так званих соціалістичних країн Європи. Тільки в 90-х роках ХХ ст. вказана традиція дістала нове продовження, зумовлене необхідністю критично переосмислити погляди радянської історіографії на ключові проблеми всесвітньої історії загалом, історії країн Європи, Америки, Азії та Африки зокрема, створити українську візію навколишнього світу, оприлюднити відповідну навчальну літературу, національні підручники для всіх ланок системи національної освіти. Для цього необхідно було підготувати також нові й перепрофілювати наявні дослідницькі кадри, створити відповідні наукові та видавничі центри, сформувати наукові школи.

Провідні осередки наукового опрацювання історії зарубіжного світу нині зосереджені на кафедрах всесвітньої історії, стародавньої, середньовічної, нової та новітньої історії, історії зарубіжних країн, історії слов'ян, міжнародних відносин Київського, Львівського, Харківського, Одеського, Чернівецького, Дніпропетровського, Запорізького, Ужгородського, Прикарпатського, Волинського, Таврійського, Києво-Могилянської і Острозької академій та інших університетів, а їх координатором виступав Інститут історії України НАНУ (директор – академік В. Смолій) та відділ всесвітньої історії і міжнародних відносин, очолюваний з 1991 р. проф. С. Віднянським. Під егідою Інституту видається міжвідомчий науковий щорічник “Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки”. З осені 2011 р. почав розгортати свою діяльність Інститут всесвітньої історії НАН України (директор – д.і.н., проф. А. Кудряченко), створений на базі Інституту європейських досліджень. Проблеми сучасної історії зарубіжних країн знаходять відображення в наукових вісниках і працях академічних Інститутів сходознавства ім. А. Кримського, світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Дипломатичної академії при МЗС України. В 2011 р. Національний інститут українознавства МОН України трансформований у Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії, в матеріалах численних наукових конференцій, симпозіумів і круглих столів. Потужні осередки досліджень всесвітньої історії і зовнішньої політики сформувалися в національних університетах України, включаючи Тернопільський педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, на базі якого вже п'ятий рік видається Міжнародний збірник наукових праць з всесвітньої історії і міжнародних відносин “Україна-Європа-Світ” (головний редактор д.і.н., проф. Л. М. Алексієвць). Ця проблематика посідає помітне місце на сторінках “Українського історичного журналу” [9] та інших періодичних видань.

Упродовж 90-х років ХХ ст. та дванадцяти років ХХІ ст. зусиллями українських істориків підготовлено й оприлюднено національні підручники, навчальні посібники та лекційні курси з історії стародавнього світу (О. Крижанівський), античності, Стародавньої Греції та Риму (В. Балух, О. Бандровський, Д. Воротняк, Ю. Макар, О. Петречко, С. Пивоваров, М. Скржинська, В. Ставнюк та ін.), середніх віків (О. Крижанівський, О. Крижанівська, Г. Острогорський, Н. Подаляк, В. Рубель, М. Рудь), нової і новітньої історії (Ю. Бураков, М. Варварцев, Б. Гончар, О. Джеджора, В. Кириченко, А. Козицький, С. Троян, В. Фісанов), історії західних та південних слов'ян (З. Баран, М. Кріль, В. Самчук, В. Яровий), історії окремих країн (Л. Алексієвць, М. Бурян, С. Віднянський, Л. Зашкільняк,

О. Іваницька, Є. Камінський, М. Крикун, А. Кудряченко, О. Кураєв, О. Іваненко, А. Пелешко, Г. Хижняк, О. Чувпило та ін.). Варто зазначити, що в навчальній літературі, як складовій української історіографії, утверджується і нова концепція історії Росії, українсько-російських відносин, що знайшло відображення в низці опублікованих посібників (В. Духопельников, Г. Казьмирчук, Н. Лешкович, О. Ляпіна, В. Мордвінцев та ін.).

Відмітною рисою створеного масиву навчальної літератури є намагання більшості авторів викласти українське бачення вузлових проблем всесвітньої історії та історії зарубіжних країн, окреслити місце в ній України, розкрити її взаємини з іншими країнами (Б. М. Гончар, С. О. Голованов, М. Ю. Козицький, Т. В. Ладиченко, С. О. Осмоловський, П. Б. Полянський та ін.). Підготовка нового покоління шкільних і вишівських підручників та посібників супроводжувалася зміною методологічних підстав українських істориків, відходом від домінування формаційного трактування світового історичного процесу на користь цивілізаційному, відповідним переглядом проблематики наукових досліджень, збагаченням джерельної бази, підвищенням інтересу до новітніх надбань зарубіжної історіографії, розширенням наукових контактів та співробітництва із зарубіжними істориками, формуванням нової генерації фахівців. На жаль, далеко не вся навчальна література базується на оригінальних джерелах, власних наукових дослідженнях, частина її переобтяжена запозиченнями з російської перекладної історіографії, а вона, як відомо, сповідує принцип русоцентризму.

Заслужують уваги пріоритети зацікавлень українських істориків всесвітньою історією та історією зарубіжних країн. Головні зусилля зосереджені, насамперед, на тих проблемах, які замовчувались, спотворювались або не знаходили об'єктивного висвітлення в радянській історіографії. З цього погляду викликає інтерес монографія Т. Орлової [10], підготовлена з позицій синергетики і присвячена глобальній історії в умовах індустріального та постіндустріального суспільства. Авторка виокремила такі сфери глобалізації як духовність, політика, міжнародні відносини, економіка, соціальні процеси, що з різним часовим виміром і рівнем динамічності протікають на всій планеті, включаючи й Україну. Добру послугу історикам зробив відомий український філософ Ю. В. Павленко своїми ґрунтовними дослідженнями з історії світових цивілізацій [11], обґрунтувавши перспективність цивілізаційного підходу в дослідженнях із вітчизняної і всесвітньої історії. Побачили світ й перші дослідження, підготовлені в контексті цивілізаційного трактування історичного процесу [12].

Зупинимось докладніше на характеристиці найбільш важливих і магістральних напрямів відображення в українській історіографії зарубіжної історії в часовому та просторовому вимірах. При цьому обмежимося якомога більшим переліком нових імен дослідників, груповими оцінками, оскільки формат статті не дає можливості докладно розглянути створені ними праці, ба більше, навіть подати назви багатьох з них. Проте сучасні інформаційні технології, зокрема мережа Інтернет, дозволяє за прізвищами і ключовими словами встановити ці назви та ознайомитись із змістом.

Досить переконливою є думка О. Бандровського про те, що на зламі тисячоліть зробило помітний крок уперед у своєму розвитку українське антикознавство [13, с. 275–276]. Свідченням цього є праці, зокрема Інституту археології НАН України (В. Зубар, С. Крижицький, Г. Русяєва), наукових осередків і шкіл Харківського (В. Кадеєв, І. Сергеев, С. Сорочан), Київського, Одеського, Запорізького, Таврійського та інших університетів (О. Мальований, В. Ставнюк та ін.). Автори, спираючись на надбання археологічних експедицій та новітню українську й зарубіжну літературу, збагатили історичні відомості про античні міста Криму й Північного Причорномор'я, їх політичне життя, матеріальну і духовну культуру, поглибили знання з історії Стародавньої Греції і Риму (О. Жданович, І. Євенко, О. Одрін, В. Перещ, О. Петречко, Е. Петрова, Р. Рейда, І. Сергеев, В. Храновський, М. Храпунов), давньої історії країн Південної (О. Тортіка) та Східної Європи (П. Шидловський).

До провідних традицій української історіографії відноситься підвищений інтерес до сходознавства, започаткованого видатним орієнтологом А. Кримським. У радянські часи, особливо після розгрому в 1930-х рр. його школи, з'являлися лише поодинокі публікації з цієї проблематики. Відновлення українського сходознавства пов'язане з перебудовними процесами і поверненням в Україну одного з учнів цієї школи О. Прицака (помер у 2006 р.) та створенням у 1991 р. академічного Інституту сходознавства імені А. Кримського (директор Л. Матвеева, померла в 2012 р.), а в 1996 р. і Центру сходознавства в Національному університеті "Києво-Могилянська академія", заснування часописів "Східний світ" та "Сходознавство". Згодом сходознавчі осередки відновилися в КНУ імені Тараса Шевченка та ЛНУ імені Івана Франка, а східні мови й історія відповідних країн вивчаються в університетах Харкова, Одеси, Сімферополя, Дніпропетровська, Запоріжжя, Острога та ін. Як наслідок, нове дихання отримала українська візантиністика та орієнталістика. В полі зору сходознавців дослідження візантійського права, майнового становища церковних інституцій у Візантійській імперії, пам'яток історії, літератури і мистецтва, українсько-візантійських зв'язків (К. Бардола, О. Вус, М. Скржинська). А. Домановський дослідив систему державного контролю та регулювання торгівлі у Візантії IV–IX ст., а О. Луговий – роль росів та варанів у Візантії X–XII ст.

Деякі нові підходи до генези і періодизації європейського середньовіччя до дослідження політичної та соціально-економічної історії, зокрема Французького, Іспанського, Угорського, Чеського і Польського королівств, їх відносин із Німеччиною, Англією та іншими країнами Європи утверджуються в сучасній українській медієвістиці. Цьому активно сприяє діяльність Української асоціації істориків-медієвістів. Ряд авторів простежує зародження і становлення європейської цивілізації від античності до нового часу (О. Борисова, М. Алексієвець, В. Шейко). У працях Н. Подаляк висвітлено соціальні зміни у приватно-сеньйоріальних містах Мекленбурга, а В. Дятлов розглянув становище нижчих верств населення німецьких міст на тлі Реформації другої половини XV – першої половини XVI ст. М. Рудь подав генезу розвитку ремісничого виробництва й торгівлі в містах поморських слов'ян. Питанням церковної історії, місіонерсько-пропагандистської діяльності чернечих католицьких орденів присвячені дослідження Б. Бондарука та М. Чорного. І все ж, має рацію О. Вінниченко, що медієвістичні студії в українській історіографії все ще посідають незначне місце [14, с. 293]. Очевидно, це пов'язано з обмеженим доступом наших істориків до відповідних джерел і оригінальної літератури.

Ряд нових явищ характерний для української історіографії нової історії країн Європи й Америки, нижня хронологічна межа якої пов'язується з добою Великих географічних відкриттів. Найбільше уваги приділено Англії, її відносинам із Шотландією та Ірландією, історії формування першого в Європі англо-голландсько-французького військово-політичного союзу. Деяко по-новому характеризують українські історики Англійську революцію XVII ст., причини й характер громадянських воєн і селянських повстань, участь Англії у війні проти революційної Франції. Значне місце в новітніх працях займає історія формування колоніальної політики Англії в Північній Америці та Німеччини на африканському континенті, наростання напруженості у відносинах між ними на цьому підґрунті. Історики спростовують радянські стереотипи про "соціалістичний" та "консервативний" характер реформаційного руху нижчих верств німецького суспільства. Сучасні дослідники, продовжуючи виявляти традиційний інтерес до Великої французької революції, "силової дипломатії" наполеонівської епохи (О. Захарчук), стали помітно долати ідеологічні стереотипи минулого, повніше висвітлюють роль політичних ідей просвітителів та церкви, більше уваги приділяють дореволюційній історії Франції, її культури. Дослідники демонструють також зростаючу зацікавленість до історії нового часу Австрії, Німеччини, Іспанії, Норвегії, Греції та інших європейських країн. Дедалі ширше досліджується експансіоністська політика Османської імперії (В. Крот). Автори не оминули й питань, пов'язаних із реставрацією династичної форми правління у країнах Європи в XVII–XX ст. (І. Велігурська).

Помітних змін зазнали дослідження з історії США, особливо їх ранньої колонізації, вивчення антиколоніальної боротьби індіанців, реформування державно-правових інститутів у XVII–XX ст. (С. Жук, А. Дашкевич, В. Калашников, В. Фісанов), а також Канади (О. Сич). Не викликає заперечень думка Г.Кипаренка та С.Мовчана про те, що в умовах незалежності України сталися позитивні зрушення і проявилися нові тенденції у дослідженнях українських науковців із новітньої історії країн Європи й Америки [15, с. 306–310]. Йдеться про відхід від штучної періодизації новітньої історії, нижня межа якої пов'язувалась із початком так званої “загальної кризи капіталізму” та жовтневим переворотом 1917 р. у Росії, і за рубіж новітньої історії переважно беруть початок або кінець Першої світової війни. Прихильники такого підходу сходяться на тому, що радикальні зміни в усьому світі наступили лише після її завершення: розпалися багатонаціональні імперії, а на їх розвалинах утворилося більше десяти нових держав (шанс досягнення самостійної держави мала й Україна), виникла принципово нова геополітична ситуація, розгорнувся потужний національно-визвольний рух колоніальних народів Азії, Африки й Латинської Америки.

Пріоритетне місце в українській історіографії новітньої історії зарубіжних країн висунулася проблематика Сполучених Штатів Америки. Є підстави говорити про формування української американістики, спектр якої охоплює як міжвоєнну історію США (Л. Жиленко, В. Коломойцев, І. Коляда), так і їх політику в умовах “холодної війни”, зокрема в Європі (Б. Гончар, А. Дашкевич, І. Коваль, І. Хижняк, В. Чумак), Азії (І. Погорелова), тихоокеанському регіоні (С. Пронь) та на Близькому Сході (І. Зубаренко). Побачили світ перші дослідження щодо еволюції політики США стосовно інтеграційних процесів у Західній Європі (кінець 1980 – початок 1990 рр. (М. Бессонова, Ю. Гончар), американо-українських відносин, ставлення правлячих кіл США до відновлення української державності як у 1917–1920 рр., так і в 1990-х роках (О. Бетлій, Н. Городня, О. Грицун, Ю. Довган, Є. Камінський, Б. Канцелярук, М. Покась та ін.). У полі зору української історіографії залишаються світові імміграційні проблеми, політика країн Центральної і Західної Європи, США і Канади, Аргентини й Австралії, латиноамериканських держав, у тому числі щодо української діаспори (Н. Весела, О. Гуцол, В. Євтух, І. Лаврова, І. Макух-Федоркова, О. Міхасюта, С. Рудик, А. Самойленко, Г. Саранча, О. Сич, І. Судак, О. Ткач та ін.).

В умовах євроінтеграційних процесів набагато зріс інтерес українських науковців до новітньої історії країн Європи. Свідченням цього стала поява монографій: “Україна в Європі: контекст міжнародних відносин” та “Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього” [16], підготовлених в академічному Інституті європейських досліджень (нині Інститут всесвітньої історії). Їх автори порушили низку теоретичних питань міжнародних відносин і європейської безпеки, на широкому фактичному матеріалі простежили тисячолітню присутність України в Європі, починаючи з IX ст. і закінчуючи сучасністю, окреслили її геостратегічні пріоритети. Окрім загальних праць з європейської історії побачили світ країнознавчі дослідження, зокрема присвячені Німеччині. Цьому сприяло утворення та діяльність наукових осередків українсько-німецьких досліджень у структурі Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара (керівник – проф. С. Бобильова), Харківського національного університету імені В. Каразіна (керівник – доц. О. Навроцький) та інших університетів, видання наукового збірника “Питання німецької історії”. У ньому публікуються матеріали як з історії Німеччини, німецько-українських взаємин, так і про долю німецької меншини в Україні. Грунтовну працю узагальнюючого характеру з історії Німеччини від давніх часів до 1945 р. оприлюднила С. Бобильова [17]. Серед українських германістів виділяються цінними напрацюваннями з історії Веймарської республіки, возз'єднання Німеччини, європейської політики ФРН, українсько-німецьких відносин П. Барвінська, В. Газін, Г. Грабарчук, І. Каменецький, Н. Кривець, А. Кудряченко, Д. Лакішик, О. Литвяк, І. Ліхнякевич, А. Мартинов, О. Опанасенко, І. Постемська, В. Солошенко, В. Степанов та ін.

Історії Франції присвятили праці В. Ададуrow [18], а також О. Іваненко, В. Манжола, Н. Масльонкіна, Б. Мирхан, Т. Телькінена, Л. Халецька та ін. Аналітичними є монографії

О. Брусиловської про посткомуністичну Східну Європу [19], С. Віднянського та А. Мартинова про шанс до об'єднання Східної Європи [20], колективні [21] та індивідуальні навчальні посібники з історії європейської цивілізації [22], а також студії Т. Будзінського, Т. Герасимчук, М. Держалюка, Л. Дещинського, В. Копійки, М. Кордона, В. Манжоли, А. Омельченка, А. Панюка, А. Русака, В. Шниркова, О. Чугріної та ін. Десятки праць, здебільшого у форматі дисертацій та статей, віддзеркалюють результати досліджень українських авторів військово-політичної діяльності НАТО, її східноєвропейського вектора (С. Волошук, В. Орлик, О. Санжеровський).

З кількісного погляду найбільше історико-країнознавчих досліджень після Німеччини та Франції присвячено Великій Британії (Ю. Блох, Т. Гогунська, О. Дьомін, І. Єремєєва, В. Іщенко, В. Крушинський, О. Маклюк, О. Набока, О. Неприцький, Ю. Панченко, В. Савенков, Г. Сталовєрова, К. Черевик, О. Черевко, Н. Яковенко та ін.), відтак – Італії (М. Варварцев, Р. Калитчак, О. Пахльовська, Є. Перепилиця та ін.), відтак – Іспанії (В. Годлевська, О. Іваницька, Б. Чума, В. Шелюто), Угорщині (А. Голловач, Є. Кіш, І. Міськов), Греції (А. Пелешко, О. Терентьєва), Португалії (Є. Рой), Туреччині (С. Аллахвердов, Б. Сергійчук і В. Сергійчук [23], Ф. Туранли), Австрії (І. Жалоба), скандинавським (О. Сахновський, О. Швед) та іншим країнам.

Дедалі більшу питому вагу в українській історіографії займає історія країн Азії, Африки та Латинської Америки, у т. ч. й новітня. Зростає інтерес українських науковців до історії Китаю, Кореї, Індії, Японії та інших азійських країн (І. Агапітова, О. Ленько, О. Микал, І. Попіха, В. Урусов та ін.). До речі, В. Кіктенко дослідив історію зародження і становлення українського китаєзнавства (XVIII – перша половина XX ст.), вказавши на цінність набутого досвіду для сучасних пошуків. Домінує тут, як і в інших напрямках азійських студій, навчальна література, яка дедалі повніше ґрунтується на результатах досліджень (Ю. Бураков, П. Ігнат'єв, М. Гон, В. Кириченко, А. Козицький, А. Костира, А. Поспелов, Є. Рой, І. Сергійчук, В. Степанков, О. Тумаков, О. Чижов та ін.) [24]. У них простежується відхід істориків не тільки від штампів радянської історіографії, але й від історіософії європоцентризму.

Європейський вектор інтеграції України не означає, що історики можуть нехтувати східними орієнтирами в тематиці досліджень. Доречно нагадати, що М. Грушевський у відомій праці “На порозі нової України” на чільне місце ставив чорноморську орієнтацію як важливу складову української геополітики. Він розглядав Чорне море як центр комунікації та пов'язування різномірних культурних і політичних взаємин України з даним регіоном [25, с. 26]. Цим обумовлюється необхідність ґрунтовно знати історію і культуру країн цього регіону, а також народів східного походження, що населяють Україну, зокрема кримських татар, караїмів, кримчаків, тюркомовних етносів, сприяти збереженню їх традицій. Ось чому в цій царині велика роль відводиться українським сходознавцям, надбання котрих, як уже зазначалося, стають дедалі вагомішими не лише з погляду візантиністики. Дослідники прагнуть з'ясувати унікальність історії та моделей політичного й соціально-економічного розвитку країн Сходу як у далекому минулому, так і в новітню добу, зокрема Китаю, Японії, Кореї, Індії, Індонезії, Пакистану, Єгипту, Ірану, Туреччини та ін. Ключове значення мало видання навчальних посібників з історії Сходу, передусім зокрема навчально-методичного комплексу про В. І. Рубеля [26]. Значних змін зазнали оцінки кризових подій на Близькому Сході, в арабському світі (Г. Батенко, Г. Геворгян).

У низці досліджень порушені актуальні питання новітньої історії державного будівництва в Латинській Америці (Л. Скворцова, А. Самойленко), арабських країнах (С. Плачинда) та в сучасній Африці (І. Опря, Ю. Скороход). Однак наукові здобутки у цій ділянці української історіографії загалом залишаються досить скромними, якщо не враховувати навчальну літературу. А. Козицький, аналізуючи причини скромних успіхів українських істориків у цій сфері, цілком справедливо зазначив, що даються взнаки дефіцит фахівців із знанням східних мов і мов латиноамериканських та африканських країн, брак

джерел та оригінальної літератури, обмеженість наукових і культурних зв'язків із цими континентами [27, с. 397].

Чимало нових явищ і тенденцій властиві також і українській славістичній історіографії нового і новітнього часу, яка, спираючись на давні національні традиції і набутий досвід, за визначенням С. Віднянського та С. Копилова, дедалі повніше утверджує ідеї не стільки панславізму та слов'янської спільності, скільки самобутності і спорідненості народів [28]. Підвищується інтерес істориків до об'єктивного дослідження корінних змін у долі слов'янських народів упродовж ХХ ст.: звільнення від імперської залежності й відновлення ряду національних держав, зародження та розгортання антигітлерівського й антирадянського руху опору, повалення комуністичних режимів, демократичні перетворення та включення низки слов'янських країн до об'єднаної Європи. Новою рисою славістичних досліджень є і те, що їх автори, зокрема Л. Алексієвець, Л. Зашкільняк, М. Кріль, В. Яровий та ін., висвітлюють проблеми слов'ян на тлі загальної історії центрально-східноєвропейських і балканських країн [29]. Нарощуванню історико-славістичних знань сприяють міжнародні наукові конференції, регулярне видання збірників “Проблеми слов'янознавства” (Львів), “Слов'янський вісник” (Рівне) та ін. У рейтингу за чисельністю та глибиною праць провідні місця займають проблеми Польщі (Л. Алексієвець, О. Вітенко, Б. Гудь, Л. Зашкільняк, О. Калакура, І. Козловський, В. Комар, І. Срібняк, Р. Стрільчук, І. Ципенда, С. Шумихіна, І. Чорна), Чехії та Словаччини (І. Боровець, Т. Бровченко, С. Віднянський, І. Вовканич, І. Десятничук, М. Кріль, І. Малацай, Л. Новак-Каляєва, Т. Сергієнко, А. Слесаренко, П. Федорчак, О. Цуп, Ю. Юрійчук). Побачили світ вагомні дослідження з історії південнослов'янських країн (Л. Войтович, Є. Іванов, О. Крапивін, Є. Кузнецов, О. Лапшин, О. Лисов, М. Нагірний, В. Павленко, О. Павлюченко, Н. Стрельчук, Ю. Шахін). Окремо варто назвати ґрунтовну працю відомого болгариста В. Чорнія [30], яка заповнила дуже помітну прогалину української історіографії, представивши понад 1300-літню історію болгарського народу. Разом із тим можна солідаризуватися з міркуваннями М. Крілья про нерівномірність дослідження ареалу слов'янських народів. За його оцінкою, найбільш вагомими здобутками характеризуються українська полоністика та богемістика, помітними є надбання словакістики та болгаристики. Натомість лише поодинокі публікації маємо з історії сербів, хорватів, македонців, словенців [31, с. 362]. До цього переліку можна додати боснійців та чорногорців.

У контексті української славістики все ще залишаються на маргінесі замовчувані або спотворювані в радянські часи проблеми історії Росії та Білорусі, особливо новітньої. Скажемо відверто: російській історії присвячено невинувато мало праць. Здебільшого це дисертаційні роботи і статті з окремих проблем, оскільки до розпаду СРСР вона майже не виокремлювалась як окремий об'єкт історичного пізнання, а в дореволюційній та радянській історіографії, як справедливо зазначила Н. Лешкович, було створено багато міфів і стереотипів, особливо пов'язаних із початковим етапом історії Росії (“київська спадщина”, “татаро-монгольське ярмо”, “споконовічна приреченість Москви стати центром політичного об'єднання північно-східних народів”, “добровільне входження неросійських народів до складу імперії” та ін.), частину яких успадкувала російська історична наука пострадянських часів [32].

У сучасній українській історіографії переважають сюжети, пов'язані з імперськими амбіціями Москви, формуванням імперії, утвердженням монархічного режиму та розширенням території Росії (В. Дибенко, А. Крюков, О. Стрілюк), репресивною політикою комуністичного режиму, яка мала катастрофічні наслідки як для України, так і для Росії (С. Білокінь, С. Кульчицький, Ю. Шаповал), із ставленням білої і більшовицької Росії до українських урядів Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, ЗУНР у період 1917–1921 рр. [33] (О. Бойко, Ю. Булгаков, В. Верстюк, Т. Осташко, Р. Пиріг, О. Реєнт, О. Рубльов, В. Солдатенко, Ю. Терещенко та ін.), з російсько-українським воєнним конфліктом цих років (Л. Гарчева, В. Єшпанов, М. Ковальчук, О. Несук), з Другою світовою війною (М. Коваль, В. Косів), з перебудовними процесами, відновленням державності Росії та сучасними

українсько-російськими відносинами (Т. Батенко, П. Вичівський, Д. Євтушенко, І. Мельничук, В. Ткаченко, І. Ткаченко).

Як започаткування узагальнюючих праць пошуково-аналітичного плану може розглядатися тритомник “Україна і Росія в історичній ретроспективі”, підготовлений за редакцією В. Литвина. Автори кожного з томів намагалися системно розглянути наскрізні проблеми історії України, включаючи проекти доби Московського царства і Російської імперії (В. Верстюк, В. Горобець, О. Толочко), радянського періоду (В. Гриневич, В. Даниленко, С. Кульчицький, О. Лисенко), з’ясувати тенденції розвитку українсько-російських взаємин в умовах утвердження суверенітету і незалежності обох держав, проаналізувати різні вектори їх зовнішньої політики і шляхи трансформації пострадянських суспільств (С. Кульчицький, Б. Парахонський) [34]. На жаль, суперечливі процеси державотворення в РФ тут лише окреслені, а їх поглиблене дослідження ще не отримало логічного продовження в наступні роки. Не спромоглися українські науковці створити власний підручник з історії Росії для системи освіти України. Очевидно, має рацію Т. Полещук, стверджуючи, що нинішня ситуація в українській історичній науці поки що не сприяє заохоченню займатися русистикою і цей напрям – у більшій мірі перспектива, ніж реальність [35, с. 376].

Поодинокий характер мають дослідження з історії Білорусі (І. Стрикун, А. Трофимчук, О. Валіон), але їх значення дуже важливе, оскільки в самій республіці продовжується маніпуляція суспільною свідомістю шляхом радянсько-пропагандистського трактування минувшини білоруського народу. Тут багато належить зробити Центру дослідження історії Білорусі, створеного в рамках Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України (керівник – д.і.н., проф. Ю. Мицик).

Кидається у вічі, що українські історики все ще надто стримані в дослідженні пострадянського простору: дуже мало праць про Азербайджан, Вірменію, Грузію, Казахстан, Молдову, Туркменію, Узбекистан, прибалтійські держави: Естонію, Латвію і Литву.

Із історією зарубіжних країн тісно пов’язаний розділ українознавства, який прийнято називати міжнародними відносинами і зовнішньою політикою держав. Новітня історіографія розглядає міжнародні відносини як систему політичних, соціальних, культурних, військових, правових та інших зв’язків між державами і народами. Кожна із цих складових має історичний сегмент, а значить і належать до завдань історіописання. По мірі посилення євроінтеграційних процесів України зростає інтерес українських істориків до історії міжнародних відносин. На це справедливо звернув увагу Р. Сирота, зазначивши, що цей напрям дедалі рельєфніше виступає як “міжнародна історія” (International History) [36]. У низці досліджень [37] аналізуються зміни у світі після краху комуністичних експериментів, розпаду СРСР і соціалістичного табору, простежуються трансформації в колишніх сателітах СРСР у Центральній і Східній Європі, європейська інтеграція країн Балтії (В. Завадський), причому, як правило, під кутом зору значення їх досвіду для України.

Відрадно, що українські дослідники досить пильно аналізують нові реалії міжнародних відносин, які склалися на межі тисячоліть, звертаючись водночас до історичного досвіду та уроків минулого, висвітлюють міждержавне співробітництво в рамках ООН, Ради Безпеки, ЄС, Вишеградської четвірки, НАТО (Т. Брежнєва), осмислюють роль руху неприєднання в системі міжнародних відносин (О. Ляшенко, М. Матьовка) тощо. При цьому чи не найбільша увага зосереджується на двосторонніх відносинах та зв’язках, зокрема: українсько-британських (О. Гончаров, А. Грубінко), українсько-болгарських (В. Павленко), українсько-італійських (Є. Перепилиця), українсько-ізраїльських (О. Балера), українсько-китайських (Т. Ілюк), українсько-німецьких (П. Барвінська), українсько-польських (І. Дерев’янку), українсько-російських (С. Борисенко), українсько-словацьких (Т. Сергієнко), українсько-турецьких (О. Кочубей, Б. Сергійчук, Ф. Туранли) та ін. Цей напрям вартий продовження, але хотілося б застерегти дослідників від механічного перенесення напрацьованих схем на інші країни, адже відносини з будь-якою державою мають свою специфіку і власне її й треба виявляти і досліджувати.

Таким чином, відмінною рисою української історіографії 90-х років ХХ ст. та першого дванадцятиріччя ХХІ ст. є повернення до її традиційного зацікавлення історією зарубіжних країн і не тільки сусідніх. Значно збільшилася чисельність дослідників всесвітньої історії, поряд із представниками старшого й середнього покоління заявила про себе нова, ідеологічно необтяжена генерація молодих учених, сформувалися нові наукові осередки і школи, збагатилась тематика досліджень. Особливо слід вітати знакову подію – створення Інституту всесвітньої історії НАН України, який, судячи з повідомлень, передусім його директора проф. А. Кудряченка, має солідну програму наукових досліджень. Хотілося б, щоб інститут узяв на себе прогностичне програмування науково-дослідних робіт як складову їх координації, налагодив співпрацю з університетськими центрами досліджень із урахуванням їх досвіду і наукових інтересів. Це важливо, оскільки спостерігається розпорошення інтелектуальних сил на дрібні і другорядні теми, процвітає дублювання проблематики дисертаційних робіт, не кажучи вже про студії у форматі наукових статей. Інститут покликаний надавати науково-методологічну допомогу вишівським історикам, активніше впливати на якість докторських і кандидатських дисертацій, методологічну діяльність спеціалізованих вчених рад по їх захисту. Не можна вважати нормальним, що на деяких радах захищаються теоретично слабкі роботи, з обмеженою джерельною базою і незначним внеском у приріст наукових знань. У ході ознайомлення та аналізу тематики захищених дисертацій за спеціальністю “всесвітня історія” впало у вічі, що серед них є немало робіт, які мали б розглядатися за фахом “історія України”. Це стосується, зокрема, дисертацій, присвячених зовнішній політиці України, історії Криму, Закарпаття, Буковини, Галичини та Волині.

Упродовж досліджуваного періоду набагато розширилася географія країн, які стали об’єктом дискурсів українських науковців, урізноманітнилися проблематика студій, помітно збагатилась їх джерельна база за рахунок залучення іноземних документальних та літературних джерел. Рельєфнішим став український контекст дослідження світового й регіонального історичного процесу, урізноманітнилися міжнародні контакти українських істориків і появилися нові форми їх співробітництва із зарубіжними колегами. Відбулася своєрідна “ревізія” методологічного інструментарію дослідження зарубіжної історії, утверджується відхід від ідеологічних схем радянської історіографії, хоча рецидиви деяких оціночних стереотипів, збанкрутілих міфологем і упереджених підходів все ще мають місце й сьогодні.

Сучасній українській історіографії все ще властивий дефіцит на фахівців і авторитетні наукові школи з історії зарубіжних країн, повільно засвоюється цивілізаційна модель світової історії, модерні й постмодерні методологічні орієнтири на досягнення культурно-духовних цінностей інших народів в антропологічному вимірі.

Звичайно, формат статті не дозволяє глибше і докладніше розглянути відображення в новітній українській історичній науці історії зарубіжного світу, оскільки її надбання, здобуті за роки незалежності, настільки суттєві та важливі, що варті ґрунтовного монографічного дослідження, принаймні на рівні докторського проекту. Зі свого боку зазначимо: закладено потужне підґрунтя для подальших досліджень історії усіх епох, усіх континентів і багатьох країн світу, особливо історії порубіжних із Україною. Назвемо лише деякі проблеми, що варті більшої уваги українських істориків.

По-перше, досягнути зарубіжний світ у всіх його часопросторових вимірах і динаміці українські історики зможуть лише на засадах оновлення методології історичного пізнання. Йдеться не про механічне перенесення на український ґрунт західних постмодерністських моделей історіюписання, а про їх критичне осмислення і творче засвоєння тих його методик, які дозволяють досягнути світ як цілісність у всіх його розмаїтостях і суперечностях. Тут не обійтися без синергетичного підходу як теорії і способу самоорганізації наукової системи шляхом міждисциплінарних досліджень, поєднання гуманітарного і природничо-географічного компонентів історичного пізнання.

По-друге, від інтелектуальних зусиль і напрацювань українських істориків залежить не просто присутність українського компонента у світовій історії, а глибоко наукове розкриття феномену України в контексті світових цивілізацій. Після багатьох десятиліть сприйняття українським суспільством зарубіжної історії через призму партійно-класового та великодержавницького підходів, створилися умови для її наукової інтерпретації. Водночас виникла унікальна можливість представити українську історію не як додаток до історії Росії, а як історію самодостатньої та повноцінної держави зі своїм самобутнім досвідом (позитивним і негативним).

По-третє, українська історична наука, її потужний творчий потенціал мусить подолати рештки синдрому провінціалізму і вийти на більш широкий простір співпраці із зарубіжними колегами, ініціювати виконання спільних міжнародних проектів. Особливо це стосується історії тих держав, до складу яких на тих чи інших етапах входили українські землі, а також країн, де в минулому, або за два останні десятиріччя сформувалися численні українські діаспори. Кожен українець упевнений мати можливість ознайомитись з українською версією історії держав, з якими Україна має дипломатичні відносини або готується до їх установлення, адже без цього важко виробити науково виважені та обґрунтовані орієнтири зовнішньої політики держави.

І, нарешті, вочевидь назріла необхідність на державному рівні сприяти активізації міжнародного співробітництва українських істориків і наукових інституцій, зокрема участі у проведенні Міжнародних конгресів істориків, у організації міжнародних наукових конференцій та методологічних семінарів. Необхідно також розширити реальні можливості для стажування у зарубіжних країнах, надання стипендій та грантів, а також прискорити реформування системи історичної освіти і підвищення якості підготовки вітчизняних фахівців із всесвітньої історії. У цьому відношенні вони вправі очікувати на допомогу й підтримку як з боку держави, так і громадськості та меценатів.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. С. Всесвітня історія в короткому вигляді. – К., 1917. – Ч.1. – 188 с. 2. Див.: *Винар Л.* Думки про грушевськознавство // Михайло Грушевський і Львівська історична школа. – Нью-Йорк; Львів, 1995. – 256 с. 3. Див.: *Зашильняк Л.* Методологія історії від давнини до сучасності. – Л., 1999. – 226 с.; *Його ж.* Методологічні аспекти світового історіографічного процесу і сучасна українська історична наука // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – С. 24–57; *Його ж.* Сучасна світова історіографія. – Л., 2007. – 312 с.; Дослідження проблем всесвітньої історії // Там само. – С. 260–401; *Віднянський С. В.* Проблеми всесвітньої історії в українській історіографії: стан та перспективи досліджень // Україна–Європа–Світ. – Вип. 5: Серія: історія, міжнародні відносини. – Тернопіль, 2010. – С. 23–36 та ін. 4. *Віднянський С.* Стан, проблеми та перспективи досліджень із всесвітньої історії в Україні // УІЖ. – 2010. – № 5. – С. 166–179; *його ж.* Рецепції новітньої історії країн Центрально-Східної Європи у наукових працях української учених-всесвітників відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту України НАН України // Україна–Європа–Світ. Міжнар. збірн. наук. праць. Серія: Історія, міжнар. відносини. – Вип. 10. – Тернопіль, 2012. – С. 43–60. 5. *Кудряченко А.* Дослідження з проблематики всесвітньої історії у сучасній Україні // УІЖ. – 2011. – № 1. – С. 180–194. 6. *Калакура Я. С.* Українська історіографія: Курс лекцій. – 2-е вид., доп. – К., 2012. – С. 449–454; *його ж.* Зарубіжний світ як предмет дослідження новітньої української історіографії // Український історичний журнал, 2012. – № 5. – С. 120–134; *його ж.* Новітня українська історіографія всесвітньої історії // Збірник наукових праць ННДІУВІ. – Т. XXX. – К., 2012. – С. 212–234. 7. *Гончаревський В. Е.* Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991–2009). – К., 2011. – 220 с. 8. *Косміна В. Г.* Проблеми методології цивілізаційного аналізу історичного процесу. – Запоріжжя, 2011. – 310 с. 9. *Віднянський С. В.* Рецепції всесвітньої історії на сторінках “Українського історичного журналу” // УІЖ. – 2007. – №5. – С. 212–216. 10. *Орлова Т. В.* Історія сучасного світу (XV–XXI століття). – К., 2007. – 552 с. 11. *Павленко Ю.* Історія світової цивілізації. Соціокультурний розвиток людства. – Вид. 3-є. – К., 2001. – 358 с. та ін. 12. *Горелов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О.* Цивілізаційна історія України. – К.: “ЕксОб”, 2005. – 632 с.; *їх же.* Держава і цивілізація в історії України. – К.: Еко-Продакшн, 2009. – 879 с.; *Юрій М. Ф., Алексієвць Л. М., Калакура Я. С., Удод О. А.* Україна найдавнішого часу – ХУІІІ століття: цивілізаційний контекст пізнання. – Кн. І. – Київ – Чернівці – Тернопіль: Астон, 2012. – 700 с. 13. *Бандровський О.* Антикознавство в сучасній Україні // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с. 14. *Вінниченко О.* Дослідження проблем середньовічної європейської історії // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с. 15. *Кипаренко Г., Мовчан С.* Вивчення проблем новітньої історії країн Європи і Америки // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с. 16. *Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього /* За ред. А. Кудряченка. – К., 2009. – 544 с.; *Україна в Європі: контекст міжнародних відносин /* За ред. А. Кудряченка. – К., 2011. – 640 с. 17. *Бобильова С. Й.* Історія Німеччини з давніх часів до 1945 року. – Дніпропетровськ, 2003. – 528 с. 18. *Ададуров В.* Історія Франції. Королівська держава та створення нації (від початків до кінця ХVІІІ століття). – Л., 2002. – 412 с. 19. *Брусилівська О.* Посткомуністична Східна Європа: зовнішні впливи, внутрішні зміни. – Одеса: Астропринт, 2007. – 352 с. 20. *Віднянський С., Мартинюк А.* Об’єднана Європа: від мрії до реальності. – К., 2009. – 376 с. 21. Історія європейської цивілізації: навч. посібн. / За ред. В.Й.Голуба. – К., 2007. 22. *Джеджора О.* Історія європейської цивілізації. – Л., 1999. – 448 с. 23. Див.: *Сергійчук Б., Сергійчук В.* На межі двох світів. Українсько-турецькі відносини в середині ХVІ – на початку ХХІ ст.. – К., 2012. – 320 с. 24.

Див.: Бураков Ю. В. Новітня історія країн Азії та Африки 1945–1992). – К., 1993. – 101 с.; Гон М. Новітня історія країн Азії в повесний період. – Рівне, 2000. – 120 с.; Тумаков А. Н., Чижов А. П. Новейшая история стран Восточной Азии (1945–2000 гг.): Учебн. пособ. – Х., 2001. – 179 с.; Кириченко В. П. Нова історія країн Азії, Африки та Латинської Америки. – К., 2002. – 168 с.; Козицький А. Новітня історія Азії та Африки: Посібн. у 3-х ч. – Ч. 1. – Л., 2003. – 430 с.; Ч. 2. – Л., 2003. – 430 с.; Ч. 3. – Л., 2003. – 430 с.; Сергійчук І. М. Новітня історія країн Азії та Африки (1918–кінець XX ст.): Посібн. – Суми, 2003. – 288 с.; Лейберов О. О. Новітня історія країн Азії та Африки (1918 – до наших днів): Посібн. – Ніжин, 2011. – 103 с. та ін. 25. Див.: Грушевський М. Нові перспективи // На порозі нової України: Статті і джерельні матеріали. – Нью-Йорк; Львів; Київ; Торонто; Мюнхен, 1992. – 278 с. 26. Рубель В. І. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій. Вид. 2-е. – К., 2002. – 624 с.; Його ж. Історія Середньовічного Сходу. Вид. 3-є, доп. і випр. – К., 2002. – 736 с.; Його ж. Нова історія Азії та Африки: Постсередньовічний Схід (XVIII – друга половини XIX ст.): Навч. посібн. – К., 2007. – 550 с. та ін. 27. Козицький А. Історія країн Азії, Африки та Латинської Америки // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с. 28. Віднянський С., Копилов С. Головні етапи та особливості розвитку української історичної славистики нового часу // Слов'янські обрії. – Вип. 2: XI Міжнародн. з'їзд славистів (2008 р., Охрид, Республіка Македонія). Доповіді. – К., 2008. – С. 92–111. 29. Новітня історія центральноєвропейських та балканських країн. XX століття/ Відп. редактор В. І. Яровий. – К., 2005. – 816 с.; Алексієвцев Л. Новітня історія Польщі (1918–1939). – К.–Тернопіль: Астон, 2002. – 320 с.; її ж. Польща: утвердження незалежної держави. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с.; Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст. / Редактор М. М. Криль. – К.: Знання, 2008. – 284 с.; Історія Центрально-Східної Європи: навч. посіб. / За ред. Л. Зашкільняка. – Л., 2009. – 660 с. та ін. 30. Чорній В. П. Історія Болгарії. – Л., 2007. – 463 с. 31. Криль М. Історична славистика в Україні // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с. 32. Лешкович Н. Дослідження історії Росії (період від давнини до кінця XVIII ст.) // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с. 33. Нариси історії Української революції 1917–1921 рр.: у двох книгах / Авт. кол. В. Ф. Верстюк (кер.) та ін. – Кн. 1. – К., 2011. – 340 с. 34. Україна і Росія в історичній ретроспективі / За ред. В. М. Литвина. – К., 2004. – У 3 т. – Т.1: Українські проекти в Російській імперії. – 304 с.; Т. 2: Радянський проект для України. – 531 с.; Т.3: Новітній український державотворчий процес. – 327 с. 35. Полецьук Т. Вивчення історії Росії XIX–XX ст. // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с.; 36. Сирота П. Студії з історії міжнародних відносин XX століття // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. – Л., 2004. – 405 с.; 37. Котель О. А., Пархомчук О. С. Міжнародні відносини XX сторіччя. – К., 1999. – 255 с.; Їх же. Міжнародні системи та глобальний розвиток: Навч. посібн. – К., 2004. – 314 с.; Їх же. Міжнародні відносини XX століття. – К., 2005. – 260 с.; Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980–2000 рр.): Підручник/ Л. Ф. Гайдуков, В. Г. Кремень, Л. В. Губерський та ін. – К., 2001. – 621 с.; Крушинський В. Ю., Манжола В. А. Міжнародні відносини та світова політика. 1945–1980: Навч. посібн. – К., 2007. – 192 с. та ін.

Ярослав Калакура

ЗАРУБЕЖНЫЙ МИР В ИЗМЕРЕНИИ НОВЕЙШЕЙ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статтє освещаются ведущие тенденции исследования зарубежной истории в украинской историографии периода независимости Украины. Рассматриваются важнейшие труды историков, научных центров и исторических школ по всемирной истории, анализируются основные направления исследований и тематика студий в контексте украинского видения проблемы. Выделен ряд узких мест, пробелов и сформулированы актуальные задачи дальнейшего изучения зарубежного мира.

Ключевые слова: украинская историография, всемирная история, зарубежный мир, историографический процесс, тенденции историографии, тематика исследований, центры всемирной истории.

Yaroslav Kalakura

FOREIGN WORLD IN THE DIMENSION OF MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

The main trends of the foreign history study in Ukrainian historiography during period of Ukraine's independence are investigated in the article. They consider the most important works of historians, academic centers and historical schools of world history, analyze the key research areas and topics in the context of Ukrainian vision of problems. The author pointed out in a number of bottlenecks, gaps and formulated a number of pressing problems of foreign world further study.

Key words: Ukrainian historiography, world history, foreign world historiographical process trends of historiography, research areas, research centers of world history.